

ÎNGERUL CU ARIPI FRÂNTE SAU NEAJUNSUL DE A FI FERICIT. UN SCURTMETRAJ TEOLOGIC AL RĂULUI ÎN CREAȚIE ¹

Preot lect. dr. Adrian D. Covan

Abstract : Demonic angelology, an arid *land* barely explored, wide opened inside the modern theology concerns *geographical* architecture steps in, taking significant positions in the territory of scriptural and patristic ideatics. The inspired authors of the Holy Scripture as well as the Holy Fathers, considering the enemy of God a wall of hostility rising against man's redemption, managed to bring forth the complex symptomatics of sin in full, exposing its existential phenomenology with the consequences to follow.

Keywords: demon, falling, the tragedy of evil, sin, death, hell.

Studiul de față se vrea a fi o expunere atentă a unui episod inventariat în *arhiva* dramaturgiei spirituale, având proporții *cosmice*, care s-a derulat pe *scena* lumii inteligibile fiind receptat, ulterior, și în *arealul* sensibil, ca o realitate furtunoasă. Cele două secțiuni care compun prezentul studiu analizează, tematic și sistematic, tragedia *amartiană*. *Scenariul* debutează cu momentul apariției răului în *matricea* existențială și prezintă, într-o formă plastică, deteriorarea *reliefului* spiritual universal datorită revărsării răului în creație.

Căderea fulgerătoare² a îngerului rebel devine sursa tuturor căderilor în care s-a complăcut umanitatea, de la dezolantul *exod* paradisiac și până la *metamorfozarea* lui *homo eucharisticus* în glacialul *homo technologicus*, după cum urmează: căderea lui Adam din fericita viețuire edenică, căderea lumii păcătoase sub osânda apelor Potopului, căderea repetată a lui Israel sub *jugul* alterității idolatre, căderea lui Iuda din *serviciul* apostolic, căderea ereticilor din adevărul revelat al Bisericii și alte știute și neștiute căderi, înscrise în *inventarul* diacronic mundan.

¹ Recomandăm ca sursă de căpătâi, privind înțelegerea acestei chestiuni teologice deosebit de pretențioase, omilia Sfântului Vasile cel Mare, *Quod Deus non est auctor malorum* (Că Dumnezeu nu este autorul răului), Migne, *Patrologia Graeca* 31, 345 (abreviat PG).

² *Luca* 10, 18.

Căderea lui Lucifer sau epopeea luminii și a lumilor

Pagina de gardă a creației nevăzute a suferit modificări, încă din *zorii* devenirii ei. Criza de autenticitate l-a *desfigurat* (opus al transfigurării existențiale) pe Lucifer, geniul *oficiului* luminii. Prin căderea sa, întâistătătorul speciilor angelice a pierdut pentru totdeauna demnitatea de *luceafăr* virtuos, starea genuină a sa. „Așadar, toți știu că în vechime diavolul și toată oștirea lui au căzut din slava cea mai de sus și că de atunci se află în tagma acelor care și-au pierdut cinstea”³. *Arsenalul* metaforic scriptural prezintă păcatul luciferic ca pe o *sinucidere* în masă⁴. Dar, oare, ce a stat la originea acestei prime tragedii cosmice? Cugetând la nimicnicia vieții omenești, dreptul Iov, cel care a simțit din plin lucrarea prejudicioasă a vicelanului diavol în viața sa, ne oferă răspunsul, optim aș îndrăzni să zic, la întrebarea de mai sus: „Fiindcă a îndrăznit să-și îndrepte mâna împotriva lui Dumnezeu și să facă pe viteazul față de Cel Atotputernic; fiindcă a îndrăznit să năvălească împotriva Lui cu gâtul întins și la adăpostul scuturilor sale groase și rotunde”⁵. În altă ordine de idei, *heruvimul* ocrotitor al oștirilor cerești a dorit să instaureze o *eshatologie* a răului și a dezordinii în creația lui Dumnezeu. Practic, „feciorul dimineții”⁶ a vrut să proiecteze „un cer nou și un pământ nou”⁷, în care să domine răul, haosul și dezagregarea. Sfântul Chiril al Ierusalimului, fidel gândirii patristice din vremea sa, ne oferă o tâlcuire atracționată cu privire la căderea luciferică: „Diavolul este începătorul păcatului și născătorul relelor. Asta a spus-o Domnul, că de la început diavolul păcătuiește. Înainte de el nimeni n-a păcătuit. Iar el a păcătuit nu din necesitatea firii – pentru că, în acest caz, pricina păcatului se ridică până la Dumnezeu Creatorul – ci, cu toate că a fost creat bun, totuși, prin propria sa voință a ajuns diavol, căpătându-și numele din faptele sale. A fost arhanghel, încât pe urmă a fost numit diavol de la *a calomnia*. Era slujitor bun al lui Dumnezeu și a ajuns satana”⁸. Libertatea personală, gestionată eronat, devine *eșafodul* auto-pietrificării sale.

De la bun început trebuie să facem distincția între diavol și rău. Prin urmare, diavolul este căpetenia căzută din lumina cea de sus, iar răul este starea acelei căderi neîntrerupte pe care *potrivnicul* o menține și o *cultivă* în mod natural. În ce privește esența răului, el nu este *ceva*, ci este mai degrabă un *minus* ontic, adică o non-existență în sensul unei existențe private de consistență. „Nu este, însă, o lipsă totală a existenței, ci o știrbire, o slăbire esențială a ei, o lipsire de ceea ce constituie cu adevărat suportul existenței”⁹. După Sfântul Dionisie

³ Sfântul Ioan Hrisostom, *Cuvântul XXII la Facere*, Migne, PG 53, 188.

⁴ *Apocalipsa* 12, 4, 8 și 9.

⁵ *Iov* 15, 25-27.

⁶ *Isaia* 14, 12.

⁷ *Apocalipsa* 21, 1.

⁸ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze, A doua Cateheză*, Migne, PG 33, 4, 411 C.

⁹ Dumitru Stăniloae *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 1996, p. 311.

Areopagitul, „originea răului și existența parazitară a acestuia nu se află în putere, ci în slăbiciune, adică slăbiciunea de nu fi cu Dumnezeu”¹⁰, iar „răutatea nu există în realitate, dar ca an-ipostas ea provine din lipsa binelui; iar binele e întotdeauna același, permanent și stabil și nu dobândește ipostas de la nici o lipsă a celui de mai înainte. Acela pe care îl numim antiteza binelui nu există după ființă, pentru că acela care nu există de la sine, nu există deloc. Adică, răutatea este lipsa ființei și nu ființă”¹¹. Într-o manieră similară cu cea a înaintașilor lor, Părinții *veacului de aur* au subliniat faptul că răul nu este opera lui Dumnezeu, ci „o înstrăinare liberă de Dumnezeu”¹², care s-a transformat, ulterior, într-o neîntreruptă dorință de răzvrătire împotriva Creatorului tuturor. Răul nu este doar o carență a binelui sau o *rejecție* a sa. El *devoalează* dorințaperversăde a se substitui binelui și *autorității* sale dumnezeiești. Acest aspect central se observă din dorințaacerbăa *puterilor* întunericului nu doar de a I se opune lui Dumnezeu, ci mai ales de a I se substitui, pretinzând *poziția* imuabilă a Celui de-a pururi *fiitor*.

2. De la răul luciferic la tragedia omului căzut

Prăbușiți într-un abis ontologic aflat sub *zodia* cantității¹³, demonul și întregul companion exilat din *regnul* celest au căutat să răsfrângă *ecoul* căderii lor din ceruri asupra omului, polaritate de tipul: bărbat-femeie. Astfel, în spatele răului primordial¹⁴ nu stă simpla neascultare sau rebeliunea fără cauză, ci stă o ființă care urzește și emană pierderea și nimicirea *coroanei* creației lui Dumnezeu, așa încât omul să nu mai umble în *lumina* rațiunilor divine, ci să *rătăcească* veșnic în întunericul necunoștinței de Dumnezeu.

¹⁰ Serghei Bulgakov, *Lumina neînserată. Contemplații și reflecții metafizice*, traducere de Elena Drăgușin, Ed. Anastasia, București, 1999, p. 346.

¹¹ Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești*, 4, 21, 31, Migne, PG 3, 721 A și 732 C.

¹² Sfântul Vasile cel Mare, *Că Dumnezeu nu este autorul răului*, traducere românească, în *PSB 17*, traducere, introducere, note și indici de Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1986, p. 441.

¹³ Răul nu exprimă doar absența energiilor pozitive, ci și lipsa de unitate, o duplicitate care se manifestă ca un fel de *complexio oppositorum*. Însăși denumirea de diavol denotă tocmai acest lucru (δία și βολος, care înseamnă a despărți, a separa, a diviza). Această duplicitate o observăm și în Evanghelia a II-a (*Marcu* 5, 9), când diavolul din omul îndrăcit se prezintă la început ca un tot unitar, iar după ce Mântuitorul îl întreabă: „Care îți este numele?” (numele se referă la proprietățile și însușirile naturii sau a ființei), diavolul își demască falsa unitate, înfățișându-se ca o legiune de duhuri egocentrice (Cf. Pavel Florensky, *Stâlpul și temelie adevărului*, traducere de Emil Iordache, Iulian Friptu și Dumitru Popescu, Ed. Polirom, Iași, 1999, pp. 121-122).

¹⁴ Termenul pentru *rău* în limba ebraică este *ra'*, iar în limba greacă, κακος. Conceptul de *rău* are un înțeles mult mai larg decât cel de păcat. Vocabula ebraică *ra'* provine dintr-o *rădăcină* etimologică care înseamnă a se strica sau a fi stricat, indicând atât acțiunea cât și consecința acesteia. În semantica neo-testamentară κακος desemnează calitatea răului în caracterul lui esențial, dar și efectele sale pernicioase. *Apostolul neamurilor* prezintă trecerea de la stricăciune la nestricăciune (vezi *I Corinteni* 15, 40-48) sub forma *memorialului* pascal, care se realizează prin Taina Mormântului gol: „Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia” (*I Corinteni* 15, 22).

Inserarea *teofobiei*¹⁵, în conștiința omului primordial, a condus la degradarea *spațiului* interior al minții și inimii acestuia, născându-se, astfel, îndoiala. Cu toate că *plămada* ontologică a lui Adam cel vechi nu conținea *germenul răului*¹⁶, acesta a fost încorporat în *genele* umanității post-adamice, începând cu protagoniștii căderii paradisiace, datorită păcatului neascultării. Așadar, starea de păcat devine alternativa paralelă a sfințeniei mântuitoare. Atitudinea permeabilă a omului în fața răului a dus la îndepărtarea tot mai pronunțată a dezideratului original: îndumnezeirea. Continuând să mănânce din *roșcovele* păcatului, omul, indiferent de *vârstele* veacului creat, a renunțat, treptat, la *cultura* Duhului¹⁷. *Demonetizarea* chipului lui Dumnezeu din om, chipul însu-mând *ecuația* tripartită de tipul: rațiune-voință-sentiment, duce cu sine la asumarea virtuților *nemântuitoare*: pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții¹⁸. Vorbim despre o ispitire în ansamblu, care exercită asupra *palierului* triadic al chipului dumnezeiesc din om o presiune constantă. Trecerea de la primul cadru demonic, ispititor și provocator, respectiv *teofobia*, la secțiunea secundă a viețuirii ateiste, *teomahia*¹⁹, a făcut ca de la *prezidiul* veșniciei să *cuvânteze* Însuși Logosul-Creator, Prototipul noii existenței adamice.

Proiectul de restaurare a conștiinței umane, semnat la *porțile* Grădinii Raiului de însuși *degetul* lui Dumnezeu²⁰, a fost desigilat în *chilia* Fecioarei din Nazaretul Galileii printr-o revărsare treimică²¹. Instrumentalizarea procesului soteriologic pan-uman pornește de la proscierea paradisiacă²². Mântuirea devine, așadar, neo-paradigma existențială a lumii, trecerea de la *civilizația* Decalogului la cea a fiilor lui Dumnezeu²³. Înveșmântarea lumii în slava

¹⁵ Frica de Dumnezeu.

¹⁶ „Răul nici nu era, nici nu va fi ceva ce subzistă prin firea proprie. Căci nu are în nici un fel ființă, sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sunt. Nu e nici calitate, nici cantitate, nici relație, nici loc, nici timp, nici poziție, nici acțiune, nici mișcare, nici aptitudine, nici patimă (pasivitate, afect) contemplată în chip natural în vreo existență și în nici una din acestea toate nu subzistă prin vreo înrudire naturală. Nu e nici început (principiu), nici mijloc, nici sfârșit. Ci ca să-l cuprind într-o definiție, voi spune că răul este abaterea lucrării puterilor (facultăților) sădite în fire de la scopul lor și altceva nimic. Sau iarăși, răul este mișcarea nesocotită a puterilor naturale spre altceva decât spre scopul lor, în urma unei judecăți greșite. Iar scop numesc cauza celor ce sunt, după care se doresc în chip firesc toate, chiar dacă Vicleanul, acoperindu-și de cele mai multe ori pizma sub chipul bunăvoinței și înduplecând cu viclenie pe om să-și miște dorința spre altceva din cele ce sunt și nu spre cauză, a sădit în el necunoștința cauzei” (Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia III*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Ed. Apologeticum, București, 2005, p. 30).

¹⁷ *Isaia* 29, 13 și *I Tesaloniceni* 5, 19.

¹⁸ *I Ioan* 2, 16.

¹⁹ Lupta împotriva lui Dumnezeu.

²⁰ *Ieșirea* 31, 18 și *Luca* 11, 20.

²¹ *Luca* 1, 35.

²² *Facere* 3, 15.

²³ *Matei* 5, 9; *Romani* 8, 14 și 21.

cerească atestă, în același timp, prăbușirea *firii* demonice de pe pământ în infern, ținutul pregătit diavolului și duhurilor sale necurate²⁴ și, totodată, *pidvor* al iezerului de foc și de pucioasă²⁵. Formele *de relief* ale vieții de după moarte, respectiv raiul și iadul, sunt realități spirituale sensibile, care pot fi pregustate încă de pe acum. Iubirea²⁶ și Lumina²⁷, ADN-ul și ARN-ul Preasfintei Treimi, sunt împărțite omului prin energiile necreate ale *Celui ce este*. Pentru păcătoși, iadul, apărut odată cu căderea lui Lucifer, se cuantifică din imaginea hidoasă a satanei, mărită halucinant. Căderea îngerilor răi, așa cum am afirmat, poate fi privită drept un blocaj existențial între cele două *etaje* ontologice, ființa și neființa, adică existând ca și cum nu ar fi. Refuzul de a fi iubit și de a mai primi lumina²⁸ îl poziționează pe *vrăjmașul* mântuirii omului într-o tristă postură antagonică cu Dumnezeu și cu întreaga creație nevăzută și văzută²⁹. De aceea, Sfintele Scripturi denumesc starea luciferică întunericul cel mai dinafară³⁰. „Urând pe Dumnezeu, satana urăște și pe om ca chip a lui Dumnezeu și ar vrea ca omul să nu aibă nici o legătură cu Dumnezeu, să nu-L recunoască”³¹.

Lăsându-se sedus de diavol și viețuind departe de *Izvorul* vieții și al fericirii nesfârșite, omul se lasă în propria-i seamă, *experind* tristețea însingurării și durerea provocată de neputința de a iubi. Astfel, el devine vulnerabil, intrând în raza acționară a duhurilor necurate și agonisindu-și după moarte o stare nefericită de subzistență. O privire atentă, făcută prin *lupa* duhovnicescului de sorginte creștină³², arată că „iadul este existența chinuită pe planul eternității. Este deficiența spiritului, deformarea, fără speranță de îndreptare, a vieții sufletești. Este neputința spirituală împreunată cu disperarea, produsă de conștiința veșnicei perpetuări a acestei stări. E neputința iubirii, a comuniunii”³³.

La polul opus, raiul, starea împlinirii și a desăvârșirii noastre în Dumnezeu, poate fi înțeles numai prin *aritmetica* iubirii. Persoanele Sfintei Treimi sunt *angajate* în dinamica Lor a-tot-iubitoare într-o orientare facială, Una către Celelalte. Aceasta este *marca* fortifiantă a personalismului divin și uman:

²⁴ Matei 25, 41.

²⁵ Apocalipsa 20, 10.

²⁶ I Ioan 4, 16.

²⁷ I Ioan 1, 5.

²⁸ Slujba Utreniei din noaptea Sfintelor Paști debutează cu invitația publică: Veniți de luați lumină!

²⁹ Iuda 1, 9; Apocalipsa 12, 7; Luca 9, 39; Luca 8, 33.

³⁰ Matei 25, 30.

³¹ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ed. IBMBOR, București, p. 314.
³² Cuvântul *suflet* se înscrie în familia lexicală: *a sufla, suflare*. În limba greacă, cuvântul *ψυχή* (suflet) derivă din verbul *ψύχω* (a sufla), acest sens fiind strâns legat de actul biblic al *insuflețirii* omului prin *suflarea de viață* a lui Dumnezeu (*Facere* 2, 7), când omul a fost făcut ființă vie sau, mai exact, suflet viu (*ψυχήν ζῶσαν*).

³³ Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, în *Opere complete*, vol. 4, Ed. Basilica, București, 2013, p. 413.